

QISHLOQ XO‘JALIGIDA YER, MULK, BAHO, SOLIQ, MOLIYA, KREDIT ISLOHOTLARI VA ULARNING NATIJALARI

Bo‘ronova shaxrizoda Komiljon qizi
Abloqulova Gulina Normamat qizi
Sarifova Durdona Oybek qizi
Abdulhamidova Sevara Umidjon qizi

Annotatsiya: *Qishloq xo‘jaligini isloh qilish jarayonida ushbu sohada katta va ahamiyatli ishlar amalga oshirilmoqda. Mulkchilik munosabatlari tubdan qayta qurildi, ko‘p ukladli, mulkchilikning turli shakllariga asoslangan korxonalar vujudga keldi, ularning maqsadga muvofiq faoliyat ko‘rsatishi uchun huquqiy asoslar yaratilmoqda. Qishloq xo‘jaligidagi islohotlarning asosiy maqsadi - inson omilining roli va ahamiyatini, uning ishlab chiqarishning pirovard natijalarini yuksaltirishdan manfaatdorhgi va javobgarligini oshirishdan iborat.*

Kalit so‘zlar: *qishloq xo‘jaligi, iqtisod, ishlab chiqarish, ijtimoiy hayot, qaror, qonunlar, iqtisodiy ahamiyat.*

Abstract: *In the process of agricultural reform, great and important work is being done in this field. Ownership relations have been fundamentally reconstructed, multi-unit enterprises based on different forms of ownership have been created, legal foundations are being created for the purposeful operation of the company. The main goal of agricultural reforms is to increase the role and importance of the human factor, his interest and responsibility in improving the final results of production.*

Key words: *agriculture, economy, production, social life, decision, laws, economic importance.*

Kirish

Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoiti agrar sohadagi iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirishni taqozo etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov qishloq xo‘jaligini isloh qilishning ahamiyatiga quyidagicha baho beradi: “Agrar sektorni tubdan isloh qilish va jadal rivojlantirish muammolari islohotlarning dastlabki bosqichida hamda O‘zbekistonning bozorga o‘tish strategiyasida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Biz qishloqning ustun darajada rivojlanishini ta‘minlashni, qishloq xo‘jaligini sifat jihatidan yangi asoslarda qayta tiklashni o‘z oldimizga vazifa qilib qo‘ydik”.

Qishloq xo‘jaligini isloh qilish jarayonida ushbu sohada katta va ahamiyatli ishlar amalga oshirilmoqda. Mulkchilik munosabatlari tubdan qayta qurildi, ko‘p ukladli, mulkchilikning turli shakllariga asoslangan korxonalar vujudga keldi, ularning maqsadga muvofiq faoliyat ko‘rsatishi uchun huquqiy asoslar yaratilmoqda.

Qishloq xo‘jaligidagi islohotlarning asosiy maqsadi - inson omilining roli va ahamiyatini, uning ishlab chiqarishning pirovard natijalarini yuksaltirishdan manfaatdorhgi va javobgarligini oshirishdan iborat.

Iqtisodiy islohotlarning mohiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- qishloqda mulkiy munosabatlarni takomillashtirish hamda haqiqiy yer, mahsulot va mulk egalari shakllantirish;
- cheklangan yer-suv va boshqa moddiy resurslardan oqilona va samarali foydalanishga imkon yaratuvchi xo‘jalik yuritish tizimini joriy etish;
- fermer xo‘jaliklari va aholiga xizmat ko‘rsatuvchi tizim —ishlab chiqarish va bozor infratuzilmasini shakllantirish va rivojlantirish;
- shartnoma munosabatlarini takomillashtirish, xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlarning manfaatdorligini va javobgarligini ta‘minlash;
- sanoat va aholini qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bilan barqaror ta‘minlash.

Qishloq xo‘jaligidagi iqtisodiy islohotlarning yo‘nalishlari:

- Yerdan foydalanish islohoti;
- Suvdan foydalanish islohoti;

Mulk islohoti;

- Moliya-kredit va soliq islohoti;
- Narx-navo islohoti.

Yerdan foydalanish islohoti

Fermer xo‘jaliklarini tashkil qilishning ilk yillarida qabul qilingan “Dehqon xo‘jaligi to‘g‘risida”gi qonunga asosan “fermer xo‘jaliklariga yer uchastkalarini merossa qoldirish huquqi bilan umrbod esalik qilish. kamida 10 yil muddat bilan foydalanish yoki ijarasa ver uchastkalari ajratish” belgilangan bo‘lsa, 1998 yil avgust oyida qabul qilingan "Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida"gi qonunga muvofiq "fuqarolarga fermer xo‘jaliklarini yuritish uchun ver uchastkalari 50 yilgacha bo‘lsa. lekin 10 yildan kam bolmasan muddatga ijarasa berilishi " ko‘zda tutildi.

2003 yillardan boshlab fermer xo‘jaliklarini tashkil etish va ustuvor yo‘nalish sifatida barqaror rivojlantirish jarayonlari boshlanib, yer uchastkalarini fermer xo‘jaliklariga birlashtirish, egalik qilish va undan foydalanish bilan bog‘liq masalalar ko‘lami kengaytirildi. 2004 yil avgust oyida qabul qilingan yangi tahrirdagi "Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida"gi qonunga muvofiq "fermer xo‘jaliklari yuritish uchun ver uchastkalari tanlov asosida ijarasa 50 yilgacha bo‘lsa lekin 30 yildan kam bo‘lmasan muddatga birlashtirilishi " belgilandi.

Yer islohoti natijasida:

- 2004 yildan boshlab barcha qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yer uchastkalaridan foydalanishning ijaraga shakli joriy qilindi;
- xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlarga yer uchastkalari faqat tuman hokimi tomonidan ijaraga berilishi belgilab qo‘yildi;
- yer uchastkalari ijaraga 30 yildan 50 yil muddatgacha berilishi qonuniy belgilab qo‘yildi;
- yer uchastkalaridan foydalanish huquqini meros qilib qoldirish tizimi joriy etildi;
- o‘z mablag‘i hisobidan yer maydonlarini o‘zlashtirishni rag‘batlantirish tizimi joriy etildi.

Suvdan foydalanish islohoti natijasida:

- irrigatsiya tizimlarini boshqarishning ma‘muriy-hududiy printsiptan havza printsiptiga o‘tkazildi;

- respublika bo'yicha 10 ta irrigatsiya tizimlari havza boshqarmalari va bitta Farg'ona vodiysi bo'yicha birlashtirilgan
- dispetcherlik markaziga ega bo'lgan magistral kanallari tizimi boshqarmasi tashkil etildi;
- fermer xo'jaliklariga suvdan foydalanishni samarali yo'lga qo'yish va bu borada xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash maqsadida suvdan foydalanuvchilar uyushmalari tashkil etildi;
- moliya vazirligi tasarrufda sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatlarini yaxshilash bo'yicha alohida maxsus jamg'arma tashkil qilindi. (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 31 oktyabrdagi 718-sonli qarori. 2008-2012 yillarda sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash davlat dasturini amalga oshirish boshlandi. Dastur doirasida 2008 yilga 75 mlrd. so'm ajratilgan bo'lsa, 2012 yilgacha 604 mlrd. 663 mln. so'm ajratilishi ko'zda tutilgan).
- moliya vazirligi qoshida "O'zmeliomashlizing" davlat lizing kompaniyasi tashkil qilindi (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007yil 21 dekabrdagi 266-sonli qarori).

Mulk islohoti natijasida:

- davlat mulki tugatilib, xususiy, jamoa, hissadorlik yoki xorij sarmoyasi bilan shakllanadigan mulklar yuzaga keldi;
- qishloq xo'jaligida mulk "davlat mulki" va "jamo'a mulki" (shirkat va jamoa xo'jaliklari) shaklidan "xususiy mulk" (dehdon va fermer xo'jaliklari) shakliga o'tkazilmoqda (105 ta qora-ko'pchilikka ixtisoslashtirilgan shirkat xo'jaliklari va ilmiy-tadqiqot institutlarning tajriba xo'jaliklaridan tashqari);
- jamoa mulki bo'lgan bog' va tokzorlar, chorva fermalari va mollari, texnikalar hamda boshqa mol-mulklar xususiylashtirildi;
- xususiy mulki amniyatini himoya qilish va ularning rivojlanishini huquqiy jihatdan kafolatlash bo'yicha me'yoriy hujjatlar qabul qilindi.
- qishloq xo'jaligida nodavlat sektor tomonidan 99 foiz mahsulot ishlab chiqarilmoqda.

Moliya-kredit va soliq islohoti natijasida:

- davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan mahsulotlar yetishtirishni imtiyozli kreditlash tizimi orqali moliyalashtirish belgilanib, hosil o'rib-yig'ib olinguncha 60 foiz qismini ajratish, paxta xom-ashyosini xarid qilishda joriy yil oxirigacha 90 foiz qismini ajratish tizimi joriy qilindi;
- qishloq tadbirkorlarining kreditlarga bo'lgan talabini qondirish maqsadida nodavlat kredit uyushmalari tashkil etilmoqda;
- qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun barcha turdagi soliqlar umumlashtirilib, yagona yer solig'i joriy qilindi. So'nggi yillarda yagona yer solig'ini aniqlash va to'lash muddatlari ham takomillashtirilmoqda;
- respublikamizda ishlab chiqarilgan texnika vositalari va boshqa qishloq xo'jaligi mashinalarini lizingga berish tizimi joriy etildi;
- fermer xo'jaliklari uchun tijorat banklari, nodavlat moliyaviy institutlar va

tashkilotlar tomonidan imtiyozli kreditlar ajratish tizimi yaratildi;

- yer ijarasi huquqini va bo'lg'usi hosilni garovga qo'ygan holda kredit olish shakllanmoqda.

Narx-navo islohoti natijasida:

- davlat tomonidan sotib olinayotgan paxta xom-ashyosining narxini jahon bozorida narxdan kelib chiqqan holda belgilash tizimi joriy etildi.

- Davlat tomonidan sotib olinayotgan g'alla narxini mintaqaviy bozorlardagi narxlardan kelib chiqqan holda belgilash tizimi joriy etildi.

- boshqa turdagi qishloq xo'jaligi mahsulotlarining narxлари bozordagi talab va taklifdan kelib chiqqan holda shartnoma asosida belgilanmoqda.

Qishloq xo'jaligida islohotlarni jadallashtirishning ustuvor yo'nalishlari

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 28 noyabrdagi "Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularning barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida"gi F-4058-sonli Farmoni asosida vazirlik tizimidagi korxonalarning samarali barqaror faoliyatini ta'minlash;

- qishloq xo'jaligida sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, suvdan tejamkor foydalanish texnologiyalarini qo'llash;

- lalmi yer maydonlarida dehqonchilikni rivojlantirish, ularda moyli va dukkakli ekinlar salmog'ini oshirish hisobiga mahsulot ishlab chiqarish hajmlarini ko'paytirish;

- chorvachilikni rivojlantirish, jumladan uning ozuqa bazasini mustahkamlash, naslli mollar salmog'ini oshirish hisobiga chorva mahsuldorligini oshirish bo'yicha dasturda belgilangan tadbirlarni amalga oshirish;

- qishloq xo'jaligida infratuzilma shahobchalarining faoliyatini yaxshilash, ularning fermer xo'jaliklari bilan hisob-kitoblarini tartibga solish va shatnomaviy majburiy atlarning to'liq bajarilishini ta'minlash, fermer xo'jaliklarini iqtisodiy barqaror rivojlantirish va boshqalar.

Xulosa

Har bir hududning tuproq va iqlim sharoitini, kutilayotgan suv tanqisligi hamda iqlimdagi global o'zgarishlarni hisobga olgan holda sohada amalga oshiriladigan ilmiy-tadqiqot va amaliy ishlarning samaradorligini oshirish, urug'chilik va seleksiya ishlarini yanada takomillashtirish, qishloq xo'jaligi ekinlarining serhosil, mahsuloti xaridorgir bo'lgan navlarini tanlash va joylashtirish, resurs-tejamkor samarali agrotexnologiyalarni joriy etish;

Ekologik toza va raqobatbardosh sabzavot, poliz, kartoshka, meva va uzum mahsulotlarini yetishtirish, mavjud qayta ishlash korxonalarini ta'mirlash va modernizatsiyalash, yangilarini tashkil etish yo'li bilan aholining qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini to'laroq qondirish, ularning eksport hajmini oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida 2006 - 2010 yillarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi Qarori 2006. -1 7 aprel

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2007 yilda qishloq xo'jaligi korxonalarini fermer xo'jaliklariga aylantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. 2006. - 11 noyabr

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida 2010 yilgacha xizmat ko'rsatish va senda sohasini rivojlantirishni jadallashtirish qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. 2007.-21 may. 36b.

4. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 2007 yil 25 dekabr. -2 6 3 b.

5. Qishloq xo'jaligi korxonalarining davlat ehtiyojlari uchun xarid qilinadigan paxta va g'alla yetishtirish xarajatlarini tijorat banklari tomonidan kreditlarsh tartibi to'g'risidagi Nizom. // "O'zbekiston qishloq xo'jaligi" jumah. —2007.№7. - 2 b.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 28 noyabrdagi PF-4053-sonli «Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvatlash, ularning barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida»gi Farmoni

1.30. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi —T: O'zbekiston, 2008. -4 0 b.